
Leger og menneskerettigheter

REDAKSJONELT

STOLTENBERG C

Forbindelsen mellom medisinsk virksomhet og menneskerettigheter er sterk, men virkeligheten er besværlig og det er ofte vanskelig å vite hva som er verdt å gjøre. Hvordan kan leger arbeide for menneskerettigheter slik at det nytter? Velger man å reise til områder i verden der det er krig og krise, kan man oppleve håpløsheten ved å reparere skader og være maktesløs overfor skadenes årsak. Velger man å organisere seminarer for å fremme dialog og fred mellom leger somer på hver sin side i en konflikt, kan man oppleve håpløsheten ved at arbeidet er fjernt fra folks sykdom og lidelsersom leger kan behandle med kyndighet, og at seminarer sjelden gir konkrete resultater. Velger man å skrive i medisinsketidsskrifter om menneskerettigheter snarere enn om vitenskap og praksis, kan man oppleve å føle seg litt på siden. Eller er det ikke slik? Er det kanskje slik at alle disse formene for engasjement er viktige og mulige veier å gå for å bidra til å fremme menneskerettighetene og retten til helse?

Verdenserklæringen for menneskerettigheter fylte 50 år i 1998 (1). Det er to typer menneskerettigheter. Den ene er de sivile og politiske rettighetene: retten til liv, retten til ytrings- og trosfrihet og organisasjonsfrihet, stemmeretten og retten til ikke å bli diskriminert. Den andre er de økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter: blant annet retten til mat, utdanning, helse, kulturliv og sosial velferd.

Fattigdom og krig er de store og viktige årsakene til brudd på menneskerettighetene. Likevel har amerikanske og europeiske menneskerettighetsorganisasjoner i stor grad konsentrert sitt arbeid om de sivile og politiske rettighetene. Retten til mat, helsetjenester og utdanning har ikke fått samme oppmerksomhet. En sterkere kobling mellom de to typene menneskerettigheter kan kanskje styrke arbeidet. FNs høykommissær for menneskerettigheter, Mary Robinson, erklærte da hun besøkte Norge høsten 1998 at de økonomiske og sosiale rettighetene er like viktige som de sivile og politiske.

I forbindelse med 50-årsjubileet for menneskerettighetserklæringen understreket generaldirektør i Verdenshelseorganisasjon (WHO) Gro Harlem Brundtland at helse er en menneskerett og at lik adgang til helsetjenester er like viktig for å trykke menneskerettighetene som annen økonomisk og sosial utvikling er (2). WHO vil styrke samarbeidet med FNs høykommissær for menneskerettigheter for å bringe helsepolitikk sterkere inn i arbeidet for menneskerettighetene.

Leger har engasjert seg i arbeidet for menneskerettighetene på mange ulike måter og ofte uten direkte referanse til FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. Under den kalde krigen skrev sir Richard Doll et berømt brev til *Lancet* under tittelen *The prospect of war*, der han gikk inn for fredelig konfliktløsning og nedrustning (3). Han appellerte til sine kolleger om ikke bare å behandle de sårede, men også å forhindre krig. Svarene strømmet inn, og brevet dannet grunnlag for organisasjonen The Medical Association for the Prevention of War. Senere ble organisasjonen Leger mot atomkrig opprettet, og i 1985 ble den tildelt Nobels fredspris.

Médecins Sans Frontières (Leger uten grenser), Physicians for Human Rights og Amnesty International i samarbeid med British Medical Association har vært meget aktive gjennom de siste 10-20 år når det gjelder å dokumentere overgrep, kjempe mot tortur, forsøke å beskytte leger og annet medisinsk personell som er utsatt for overgrep, og forsøke å hindre at leger deltar i tortur eller andre brudd på menneskerettighetene (4-6).

Våren 1999 vil menneskerettighetsutvalget i Den norske lægeforening arrangere et seminar der kosovoalbanske og kosovoserbiske leger og medisinstudenter skal møte kolleger fra Serbia, Makedonia, Montenegro og Albania i den hensikt å fremme en dialog. Dialog betyr ikke nødvendigvis enighet. Dialogen kan provosere og få frem spenninger og sterk uenighet. Men dialog innebærer å måtte lytte til den andre partens fortelling, være i samme rom, bryte ned fiendebilder og se at de andre er mennesker som en selv.

I en artikkel om medisinske tidsskrifter og menneskerettigheter beskriver Peter Kandela (7) den rollen *Lancet* har spilt gjennom 175 år. *Lancet*s grunnlegger og første redaktør Thomas Wakley (1795-1862) skrev allerede i 1837 en serie artikler om forholdene i fengslene og om effekten av isolat. Wakley engasjerte seg i en rekke politiske og sosialesaker og benyttet *Lancet* som forum for å fremme sine synspunkter. Andre tidsskrifter engasjerte seg ifølge Kandela langt senere. *British Medical Journal* kom på banen i 1978, da den sørafrikanske medisinstudenten og antiapartheidaktivisten Stephen Biko døde. I de siste 20 år har *British Medical Journal* og andre anerkjente medisinske tidsskrifter hatt menneskerettighetene på dagsordenen, og arbeidet for menneskerettigheter har gradvis fått en plass istadig flere av verdens legeforeninger. I 1993 ble verdens første og eneste professorat i helse og menneskerettigheter opprettet ved Harvard University og besatt av Jonathan Mann, som døde 2.9. 1998 i en flyulykke. I den første lederen i tidsskriftet *Health and Human Rights*, som kom høsten 1994, skrev han:

"For it is in the nature of pioneering work in this case, exploring the frontiers of health and human rights that some new paths will lead forward, and others will be found, later and from afar, to have been only byways and meandering trails." (8)

Camilla Stoltenberg

LITTERATUR

1. Verdenserklæringen om menneskerettighetene. København: Forente Nasjoners informasjonskontor for de nordiske land, 1948.
2. Helse bør være en menneskerett. Dagsavisen 9.12.1998: 12.
3. Doll R, Joules H, Esterman A, Gilliland I, Leys D, Pollock M et al. The prospect of war. *Lancet* 1951; 1: 170.
4. Médecins Sans Frontières (MSF). <http://www.msf.org>

5. Physicians for human rights. <http://www.phrusa.org>
 6. British Medical Association. Medicine betrayed. London: Zed Books, 1992.
 7. Kandela P. Medical journals and human rights. Lancet 1998; 352 (suppl II): 7-11.
 8. Mann J. A new journal: a new beginning. Health and Human Rights 1994; 1: 1-2.
-

Publisert: 10. januar 1999. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. september 2026.